

บทสรุป และ ข้อเสนอแนะ

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลที่ผ่านมา นั้น พอจะสรุป
ไว้ดังนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดให้นิติบุคคลมีสิทธิ และหน้าที่
ได้ความบทบัญญัติทั้งปวงแห่งกฎหมาย เหมือนเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่ง
ว่าโดยสภาพจะพึงมีถึงเป็นได้ เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น ซึ่งทั้งนี้สิทธิและหน้าที่
ของนิติบุคคลจะต้องเป็นไป (ก) ตามบทบัญญัติทั้งปวงแห่งกฎหมาย และ (ข) ภายใน
ขอบวิสัยที่ประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ๆ ตามที่ได้มีกำหนดไว้ในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง
ตัวอย่างเช่น นิติบุคคลอาจเป็นเจ้าของที่ดิน ลูกหนี้ได้ มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินต่าง ๆ เป็นของ
ตนเองได้ มีความสามารถเข้าทำนิติกรรมสัญญาต่าง ๆ ภายในขอบแห่งวิสัยที่ประสงค์
ของนิติบุคคล เช่นการเป็นคู่สัญญากับบุคคลโดยเป็น ผู้ซื้อ ผู้ขาย ผู้เช่า ผู้ให้เช่าได้
เป็นโจทก์ เป็นจำเลยทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาได้ มีภักดี มีชื่อ และมีสิทธิใช้ชื่อ
และสมญาของนิติบุคคลได้ ฯลฯ ส่วนสิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีได้เฉพาะ
แก่บุคคลธรรมดานั้น ตัวอย่างเช่น สิทธิหน้าที่เกี่ยวกับเรื่อง ครอบครัว มรดก ตาม
กฎหมายแห่งใดแก่ การหมั้น การสมรส การรับบุตรบุญธรรม การทำพินัยกรรม ฯลฯ
สิทธิหน้าที่ตามกฎหมายมหาชนได้แก่ ทรัพย์สินทางปัญญา การเข้ารับการศึกษา การเข้า
รับราชการทหาร การเข้ารับราชการ ฯลฯ และสิทธิหน้าที่ทางการเมือง ได้แก่ การ
สมัครเข้ารับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การแสดงความคิดเห็นโดยการออก
ประชามติ ตลอดจนการเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ว่า แม้
นิติบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ได้ความบทบัญญัติของกฎหมาย นิติบุคคลก็มีความสามารถในการ

คำวินิจฉัยการต่าง ๆ ของนิติบุคคลได้แต่เพียงภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลตามกฎหมายเท่านั้น หากการกระทำใดเป็นการนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแล้ว แม้จะถือกระทำเพื่อประโยชน์แก่นิติบุคคล ก็ย่อมไม่ใช่เป็นความประสงค์ของนิติบุคคลตามข้อบังคับฯ หรือตามกฎหมาย ซึ่งการกระทำที่อยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ย่อมจะไม่ผูกพันนิติบุคคลทั้งในทางแพ่ง และทางอาญา

นิติบุคคลมีฐานะเป็นบุคคลต่างหากจากบุคคลธรรมดาที่มาารวมกัน และมีความประสงค์กระทำกร หรือแสดงเจตนาใด โดยผ่านทางบุคคลธรรมดา ซึ่งเรียกว่า " ผู้แทนของนิติบุคคล " ผู้แทน ของนิติบุคคลใดได้แสดงอความประสงค์ กระทำกร หรือแสดงเจตนาไปตามอำนาจหน้าที่ของตน และดำเนินการไปภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ย่อมถือความประสงค์ การกระทำ หรือเจตนาของผู้แทน เป็นความประสงค์การกระทำ หรือเจตนาของนิติบุคคลนั้น ๆ ซึ่งในทางแพ่งนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 บัญญัติเป็นหลักไว้แล้ว ส่วนในทางอาญานอกจากจะมีที่มาจากหลักกฎหมายแพ่ง (เพราะนิติบุคคลเกิดขึ้นมาโดยกฎหมายส่วนแพ่ง) แล้ว ยังได้ยอมรับเอาทฤษฎีทางกฎหมายของ คอมมอน ลอว์ ที่เรียกว่า " Alter ego Theoy " ซึ่งผู้พิพากษา Stable ได้กล่าวไว้ในคำตัดสินในคดี R. v. I.C.R. Haulage Ltd. (1944) โดยอธิบายว่า alter ego คือ " ฉันทือผู้อื่น " ซึ่งหมายความว่า การกระทำและเจตนาของพนักงานนิติบุคคล เป็นการกระทำ และเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง

การกระทำและเจตนาของพนักงานนิติบุคคล ซึ่งจะถือว่าเป็นการกระทำ และเจตนาของนิติบุคคลนั้น ท่านศาสตราจารย์ แกรนวิลล์ วิลเลียม ได้ประมวลหลักเอาไว้ว่าการกระทำและเจตนา นั้น จะต้อง เป็นของบุคคลที่ควบคุมนโยบายของนิติบุคคลนั้น ซึ่งโดยปกติได้แก่ ผู้อำนวยการ หรือผู้จัดการทั่วไป หรือผู้จัดการสาขา และการกระทำ หรือเจตนา นั้นจะต้องอยู่ใน หรือเป็นงานในหน้าที่ของบุคคลดังกล่าว ซึ่งคำว่างานในหน้าที่ ในที่นี้มีความหมายแคบกว่า ความหมายของคำเดียวกันในกฎหมายแพ่ง

และไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำ (งานในหน้าที่) ด้วยเจตนาทำให้ประโยชน์แก่บุคคล
เสมอไป

สำหรับเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลนี้ มีความเห็นของนัก
กฎหมาย ทั้งในทางเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลที่น่ารับฟัง
ด้วยกันทั้งสองฝ่าย และตามหลักกฎหมายอาญาของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศ
ที่ใช้กฎหมายในระบบประมวลกฎหมาย ความผิดที่ต่ออาชญากรรมเป็นองค์ประกอบ
หรือความผิดทางอาญาอย่างแท้ ๆ (true crime) ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดโทษ ซึ่ง
ระบุความผิดเกี่ยวกับนิติบุคคลไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน จึงเห็นกันว่านิติบุคคลไม่อาจ
มีความรับผิดในทางอาญาได้ ฉะนั้นการที่นิติบุคคลจะกระทำความผิดได้ จึงมีเพียง
ความผิดตามที่กฎหมายบางอย่างได้ระบุไว้อย่างชัดเจนเท่านั้น ส่วนความผิดอาญา ที่
เป็น true crime นั้น นิติบุคคลไม่อาจกระทำความผิดได้ ทั้งนี้เพราะความผิด
ชนิด true crime นี้ จะเป็นความผิดต่อเมื่อผู้กระทำต้องมีเจตนาในการกระทำ
ความผิด เป็นของตนเอง แต่นิติบุคคลโดยสภาพแล้วจะมีเจตนาเป็นของตนเองไม่ได้
ซึ่งในปัจจุบันแนวความคิดของนักนิติศาสตร์ก็ได้ยอมรับว่า นิติบุคคลอาจมีเจตนาเป็น
ของตนเองได้ และนิติบุคคลอาจกระทำความผิดทางอาญารวมทั้งรับโทษทางอาญาได้
เท่าที่ลักษณะสถานแห่งนิติบุคคล และสภาพแห่งความผิด จะเปิดช่องให้ลงได้ โดย
เหตุผลที่ว่า เป็นความจำเป็น เนื่องจากในทางเศรษฐกิจ นิติบุคคลมีความเจริญในทาง
ธุรกิจ มากขึ้น หากถือโดยเคร่งครัดว่า นิติบุคคลกระทำความผิดอาญาไม่ได้แล้ว อาจ
จะเป็นช่องทางให้มีการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบทางอาญากันได้ ซึ่งเป็นการแสวงหาผล
ประโยชน์ ในทางที่มีชอบ อันจะไม่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคมส่วนรวม

เจตนาของนิติบุคคลในทางอาญายอมรับได้ ทั้งนี้จะเห็นได้จากคำพิพากษา
ฎีกาที่ 787 - 788/2506 ม. 1341 ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ว่า เจตนาของนิติบุคคล
ย่อมแสดงออก ทางผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่งอยู่ใน
อำนาจหน้าที่ของผู้แทน ในทางการของการดำเนินกิจการ ตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล
เจตนาอันนี้ถูกพันนิติบุคคล และถือถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ฉะนั้นนิติบุคคล

จึงอาจมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบความผิดในทางอาญา และกระทำความผิดซึ่งผู้กระทำ
 ต้องมีเจตนา รวมทั้งต้องรับโทษทางอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษ เบ็ดของไหลงแกนนิตินบุคคล
 ได้ ซึ่งต้องพิจารณาตามลักษณะความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ และอำนาจหน้าที่
 ของผู้แทนนิตินบุคคล ประกอบกับวัตถุประสงค์ที่ประสงค์ของนิตินบุคคลเป็นราย ๆ ไป

ความรับผิดชอบของนิตินบุคคลในทางอาญานั้น นิตินบุคคลอาจต้องรับผิดชอบร่วมกับ
 บุคคลธรรมดาในฐานะที่เป็นตัวการร่วมกันกระทำความผิดได้ หรือในฐานะเป็นผู้ใช้
 ใญ่บุคคลอื่นกระทำความผิด นิตินบุคคลก็อาจมีความรับผิดชอบได้เช่นกัน ในกรณีที่มีกฎหมาย
 บัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง หรือความผิดที่ไม่ต้องการเจตนาเป็นองค์ประกอบของความผิด
 นิตินบุคคลก็ย่อมมีความรับผิดชอบได้ ส่วนกรณีการกระทำความผิดอย่างอื่น เช่น การกระทำ
 ความผิด โดยประมาท หรือความรับผิดชอบของนิตินบุคคลในฐานะเป็นผู้สนับสนุนการกระทำ
 ความผิดนั้น ในทางตำรายังไม่ชัดแจ้งลงรอยกันนัก

ความผิดที่นิตินบุคคลถูกพิจารณาลงโทษทางอาญา โดยคำวินิจฉัยของ
 ศาลฎีกา ได้แก่ ความผิดฐานโฆษณาหมิ่นประมาท ความผิดฐานเลียบเครือ่งหมายการค้า
 ความผิดฐานปลอม และไซเอกสารปลอม ความผิดเกี่ยวกับการค้า ความผิดฐานฉ้อโกง
 ประชาชน ความผิดหลุโทษคาม มาตรา 368 ความผิดเกี่ยวกับการใช้เช็ค ส่วนโทษ
 ที่ไ้ลงกับนิตินบุคคลได้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ได้แก่ โทษปรับ และ
 รับททรัพย์สิน

ในกรณีของความรับผิดชอบทางอาญาของนิตินบุคคลนั้น หลักในทางกฎหมายที่มีอยู่
 ยังไม่เหมาะสม ซึ่งมีกรณีที่น่าพิจารณา ดังนี้

1. เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทย ใช้ระบบกฎหมายแบบประมวล
 กฎหมาย (Civil Law) ซึ่งโดยแท้จริงเมื่อได้พิจารณาโครงสร้างของความรับผิด
 ทางอาญาแล้ว จะเห็นได้ว่า การกระทำอันจะเป็นความผิดตามกฎหมายอาญานั้น ประกอบ
 ด้วย หลักเกณฑ์ 3 ประการ คือ 1) องค์ประกอบ 2) ความผิด และ 3) ความชั่ว
 ได้แก่ สิ่งที่ควรตำหนิได้ ซึ่งผู้ที่จะถูกตำหนิ หรือมีความชั่วใดนั้นจะต้องเป็นมนุษย์ คือ

บุคคลธรรมดา กล่าวคือบุคคลธรรมดาเท่านั้นที่จะมีความชั่วได้ เพราะฉะนั้น นักกฎหมาย
ในระบบ civil law ที่เคร่งครัดต่อหลักของความรับผิดชอบในทางอาญาจึงเห็นว่า นิติบุคคล
จึงมิใช่บุคคลธรรมดา (มนุษย์) จึงไม่มีความรับผิดชอบในทางอาญา¹ ในความผิดที่ก่ออาชญา
หลักเจตนา (true crime) ตามมาตรา 59 ได้ นิติบุคคลจะรับผิดชอบในทางอาญาได้
มีแต่เฉพาะในกรณีที่มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน เพื่อเอาผิดกับนิติบุคคล
เท่านั้น อย่างไรก็ตามในทศวรรษที่ 60 หรือ 70 นักนิติศาสตร์มีความเห็นว่า นิติบุคคลมีความรับผิด
ทางอาญาได้ก็เพราะ เป็นความจำเป็นเพื่อความเป็นธรรม และเพื่อรักษาความสงบ
เรียบร้อย และศีลธรรมอันดีในสังคม จึงเป็นเหตุให้ประมวลกฎหมายอาญาซึ่งไม่ได้บัญญัติ
ไว้ชัดเจนถึงความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล อาจทำให้เกิดความสับสนแก่นักกฎหมาย
ในอาชีพต่าง ๆ ได้

2. โทษตามประมวลกฎหมายอาญา ที่สามารถใช้ลงโทษเอาแก่นิติบุคคล
ได้นั้น มีเพียงโทษปรับ และโทษริบทรัพย์สินตามหลักเกณฑ์ใน มาตรา 32, 33, 34,
ประมวลกฎหมายอาญา และตามกฎหมายอื่น เท่านั้น เพราะฉะนั้นเมื่อนิติบุคคลทำความ
ผิด ทางอาญา ย่อมจะลงโทษนิติบุคคลได้แต่เพียงโทษปรับ และหรือโทษริบทรัพย์สินเท่านั้น
วิธีการอื่นเช่นการพักใช้ใบอนุญาต การสั่งให้เลิกกิจการ หรือการสั่งให้เลิก หรือเพิกถอน
นิติบุคคล ก็มีบัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะเท่านั้น เช่น กฎหมายที่เกี่ยวกับการประกอบ
อาชีพของคนต่างด้าว (ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281) พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง
พ.ศ. 2521 ฯลฯ ซึ่งหากนิติบุคคลใดกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาแล้ว ก็
ไม่มีโอกาสที่จะใช้วิธีการดังกล่าวแก่นิติบุคคลนั้นได้

3. นอกจากนั้น อัตรโทษที่กฎหมายกำหนดไว้ในแต่ละความผิด โดย
เฉพาะ ความผิดลุลอกจกรรจ์ กฎหมายมิได้กำหนดโทษปรับทุกความผิด เช่น ความผิด
ฐานฆาตกรรมโดยไม่เจตนา กฎหมายกำหนดโทษเฉพาะโทษจำคุกเท่านั้น ดังนั้นจึงมี
ปัญหาว่า หากนิติบุคคล (โดยตัวแทนของนิติบุคคล) กระทำความผิดซึ่งเป็นความผิดที่กฎหมาย
ไม่ได้กำหนดโทษปรับเอาไว้แล้ว ศาลจะพิพากษาลงโทษนิติบุคคลอย่างไร เพราะจะ
ลงโทษกักขัง จำคุก หรือประหารชีวิต นิติบุคคลก็ไม่ได้ ปัญหาขัดข้องนี้อาจจะเกิดขึ้น

¹ คณิต ๗ นคร, กฎหมายอาญาภาคความผิด (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525) หน้า 2 - 3.

ในอนาคต โดยไม่สามารถแก้ไขได้อย่างไร ผลสุดท้ายก็ไม่สามารถตีความกฎหมายอาญาไปลงโทษนิติบุคคลได้ เพราะกฎหมายไม่บัญญัติให้อำนาจไว้

ข้อเสนอแนะ

จากปัญหาข้อขัดข้องซึ่งไม่เหมาะสมทั้งกล่าว จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. กรณีประมวลกฎหมายอาญา มิได้บัญญัติไว้ชัดแจ้งให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญา ทำให้นิติบุคคลทุกสาขาอาชีพอาจเกิดความสับสน และแนวศาลฎีกาจะไขความแฉะไว้ชัดแจ้งแล้วว่า นิติบุคคลอาจต้องรับผิดชอบทางอาญาได้ แต่เห็นได้ชัดว่าเป็นการตีความกฎหมายอาญาอย่างกว้าง ผิดหลักการตีความกฎหมายอาญา ซึ่งของตีความโดยเคร่งครัด ดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นจึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา ให้ชัดแจ้งว่านิติบุคคลก็อาจต้องรับผิดชอบทางอาญาได้ โดยบัญญัติไว้ทำนองว่า คำว่า " บุคคล " ในประมวลกฎหมายนี้ ให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย แต่นิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้เพียงเท่าที่โดยสภาพของนิติบุคคล ลักษณะของความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ อำนาจหน้าที่ของผู้แทนฯ ประกอบกับวัตถุประสงค์ที่ประสงค์ของนิติบุคคล จะเปิดช่องให้กระทำใดเป็นกรณี ๆ ไป ทำนองเดียวกับในอังกฤษ ซึ่งมีบัญญัติว่า " ในการตีความพระราชบัญญัติ คำว่า " บุคคล " ให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย เว้นแต่พระราชบัญญัตินั้น ๆ มีเจตนารมณ์เป็นอย่างอื่น แต่พระราชบัญญัตินี้ไซ้บังคับแก่กฎหมายลายลักษณ์อักษร เท่านั้น การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อแก้ปัญหาคำความเข้าใจที่สับสนในเรื่องของความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลนั่นเอง

2. การฟ้องนิติบุคคลเป็นจำเลย แม้ศาลจะพิพากษาลงโทษปรับนิติบุคคลแล้วก็ตาม แต่ก็มิใช่เห็นว่า การลงโทษปรับเพียงอย่างเดียว นั้น ไม่มีผลในทางการลงโทษอย่างแท้จริง เพราะวัตถุประสงค์ของการลงโทษโดยหลักแล้ว เพื่อเป็นการข่มขู่ ทดแทน ปรับปรุงแก้ไข หรือตักเตือนให้มีโอกาสระงับความผิดอีก กล่าวคือ

ไม่สามารถกำจัดนิติบุคคลให้ออกไปจากสังคมได้ เหมือนมีการลงโทษบุคคลธรรมดา โดยการกักขัง จำคุก หรือประหารชีวิต จึงควรมีมาตรการอย่างอื่นที่สามารถนำมาใช้กับนิติบุคคล ในกรณีที่ระงับความผิดได้ ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้ อาจเป็นการกำหนดโทษใหม่โทษอย่างอื่น หรือมีบทบัญญัติให้ศาลมีอำนาจที่จะนำเอาบทบัญญัติท่านองเกี่ยวกับ วิธีการเพื่อความปลอดภัย เพื่อมาประยุกต์ใช้กับกรณีผู้ถูกลงโทษเป็นนิติบุคคลด้วย เช่น นอกจากลงโทษปรับแล้วควรมีบทบัญญัติให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งห้ามนิติบุคคล เช่น ห้ามนิติบุคคลประกอบอาชีพเป็นเวลา..... ปี (หรือแล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร) ซึ่งพอจะเทียบได้กับการห้ามประกอบอาชีพบางอย่าง ตลอดจนมีการกำหนดวิธีการควบคุมดูแลนิติบุคคล ซึ่งน่าจะเป็นกรณีคล้ายกับมีการควบคุมความปลอดภัยของนิติบุคคล หรือมีบทบัญญัติให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้เลิกการเป็นนิติบุคคล หรือเลิกประกอบกิจการไปเลย เช่น ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 281 เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ลง 24 พฤศจิกายน 2515 ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการพักใช้ใบอนุญาต หรือถอนใบอนุญาตการประกอบกิจการ ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายบริหาร และมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการสั่งให้เลิกการประกอบกิจการ ซึ่งเป็นอำนาจของศาลที่จะกระทำได้ หรือตามพระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521 เป็นต้น หรือนอกจากนี้วิธีการต่าง ๆ ของต่างประเทศ ดังกล่าวในบทที่ 4 เช่น การประกาศโฆษณาความผิดของนิติบุคคล การออกคำสั่งในทางป้องกัน หรือการภาคทัณฑ์นิติบุคคลก็นับว่าเป็นวิธีการที่เป็นประโยชน์ในการใช้กับบทบัญญัตินิติบุคคลเพิ่มขึ้น จากโทษซึ่งสามารถลงได้กับนิติบุคคล เพียงโทษปรับเท่านั้น ดังนั้นจึงเห็นว่า วิธีการ หรือมาตรการดังกล่าวนี้น่าจะให้นำมากำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา เพราะสามารถนำไปใช้กับกฎหมายอื่นได้ด้วย (ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 17) ดีกว่าที่จะกำหนดไว้ในกฎหมายอื่น ๆ เป็นการเฉพาะ เช่นที่มีกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521 หรือตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281 ซึ่งให้อำนาจฝ่ายบริหาร หรือศาลที่จะออกคำสั่ง เกี่ยวกับการพักใช้ใบอนุญาต หรือเพิกถอนนิติบุคคล อนึ่ง การที่จะนำวิธีการ หรือมาตรการ หรือบทบังคับอย่างอื่นมาใช้กับนิติบุคคลดังกล่าวแล้วนี้ แม้โดยสภาพ

ในทางกฎหมายอาจเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายกับวิธีการในทางแพ่ง แต่ก็เห็นว่าเหมาะสมกับสภาพของนิติบุคคล ฉะนั้นจึงควรนำมาบัญญัติใช้ในประมวลกฎหมายอาญา กล่าวคือ บัญญัติในทำนองว่า " ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิด ศาลมีอำนาจให้มาตรการ ดังต่อไปนี้ด้วย คือ..... " โดยอาจกำหนดไว้ในวรรค 2 ของ มาตรา 18 ประมวลกฎหมายอาญา ก็ได้

3. ในกรณีที่กฎหมายกำหนดชนิดของโทษบางความผิดไว้เฉพาะโทษกักขัง จำคุก ประหารชีวิต เท่านั้น ทำให้ศาลไม่สามารถลงโทษนิติบุคคลผู้กระทำความผิดได้ ดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้นจึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาให้มีบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจเปลี่ยนโทษกักขัง จำคุก หรือประหารชีวิต เป็นโทษปรับได้ โดยกำหนดอัตราโทษปรับตามความเหมาะสม ทำนองเดียวกับในคานาคา ซึ่งมีบทบัญญัติว่า แมกรณีเป็นความผิดซึ่งมีโทษจำคุก ให้ศาลมีอำนาจ ก) ให้ปรับเป็นเงินตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควร ในกรณีความผิดมหันตโทษ ข) ให้ปรับเป็นเงินไม่เกินหนึ่งพันดอลลาร์ ในกรณีเป็นความผิดลหุโทษ หรือทำนองเดียวกันในสหรัฐอเมริกา รัฐนิวยอร์ก ซึ่งมีบทบัญญัติว่า ถ้าจะลงโทษนิติบุคคลในความผิดที่บุคคลธรรมดาต้องลงโทษจำคุก แล้ว โทษปรับปรับนิติบุคคลนั้นไม่เกิน 5,000 เหรียญ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาข้อขัดข้อง ในกรณีไม่มีกฎหมายบัญญัติถึงโทษที่จะสามารถให้ลงกับนิติบุคคลได้ ซึ่งจะเป็นการป้องกันการหลีกเลี่ยงจากการกระทำความผิด เพราะเหตุว่าไม่มีโทษทางอาญาที่จะให้ลงแก่นิติบุคคล

จากสภาพ เศรษฐกิจ และความเจริญทางสังคมในปัจจุบัน และในอนาคตอันใกล้ เชื่อแน่ว่าข้อเสนอแนะดังกล่าวจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องก็จะต้องแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อยู่เสมอด้วย